

ГЛОБАЛЛАШУВ ЖАРАЁНИДА МАДАНИЯТЛАР ТАЪСИРИ

Ибрагимов Солижон Эргашович

ҚаришДТУ “Ижтимоий гуманитар фанлар”

кафедраси катта ўқитувчиси

Тел: +998907219259

solijon.ibragimov@gmail.com

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада глобаллашув жараёнида маданиятлар алмашишига олиб келиши ва айни пайтда, Ғарб оламида юзага келган “оммавий маданият”нинг мамлакатимизга кириб келиши ва ёшлар тарбиясига хатарли таҳдиди ҳамда ёшларимизда мафкуравий иммунитетни шакллантириши ҳақида сўз боради.

Калит сўзлар: *Ахборот тушунчаси, глобал маданият, ўзликни англаш, “Оммавий маданият”, ахборот хуружи, мафкуравий иммунитет, ахлоқий бузуқлик, индивидуализм, эгоцентризм.*

ВЛИЯНИЕ КУЛЬТУР НА ПРОЦЕСС ГЛОБАЛИЗАЦИИ

АННОТАЦИЯ

В данной статье говорится об усилении процесса миграции в процессе глобализации, обмене культур и в то же время проникновении в нашу страну «массовой культуры», сформированной в западном мире, и опасной угрозе молодежному образованию, а также формирование идеологического иммунитета у нашей молодежи.

Ключевые слова: *Концепция информации, глобальная культура, самосознание, «Массовая культура», информационная атака, идеологический иммунитет, моральная развращенность, индивидуализм, эгоцентризм.*

INFLUENCE OF CULTURES IN THE GLOBALIZATION PROCESS

ABSTRACT

This article talks about the increase in the process of migration in the process of globalization, the exchange of cultures and at the same time, the entry of "mass culture" formed in Western world into our country and the dangerous threat to youth education, as well as the formation of ideological immunity in our youth.

Key words: *Concept of information, global culture, self-awareness, "Mass culture", information attack, ideological immunity, moral corruption, individualism, egocentrism.*

КИРИШ

Бугунги кунда халқаро майдонда турли сиёсий кучлар ўзининг миллий ва стратегик режаларига эришиш учун “Эркинлик ва демократияни олға силжитиш” ниқоби остида амалга ошираётган, узоқни кўзлаган сиёсатнинг асл моҳияти ва мақсадларини ўз вақтида сезиш, англаш катта аҳамият касб этишини, қудратли давлатлар томонидан муайян давлатларга, ер ости, ер усти бойликларига эга бўлган ҳудудларга нисбатан олиб борилаётган ғаразли сиёсати ўша ердаги тинч ҳаётни издан чиқараётганлиги сир эмас.

Бутун жаҳонда глобаллашув жараёнларининг кучайиб бориши билан Ер юзида тинчлик-барқарорликни сақлаш, аҳоли фаровонлиги, унинг муносиб турмуш даражаси, ижтимоий-иқтисодий тараққиётни таъминлаш, умумбашарий муаммолар билан биргаликда, миллий маданият, санъат ва урф-одатларни сақлаб қолишдек масалалар ҳам кун тартибига чиқмоқда. Глобаллашув жараёни билан боғлиқ зиддиятлар, маънавият ва маданият соҳасида яққол намоён бўлмоқда. “Шу жиҳатдан глобаллашувга бутун дунёни қамраб олган маданий инқилоб деб таъриф бериш ҳам мумкин” [1,5].

Халқимизнинг маънавий оламини бундай таҳдидлардан асраш, ўта мураккаб бир замонда халқаро майдонда содир бўлаётган жараёнларнинг туб моҳиятига етиб бориш, улар ҳақида холис ва мустақил фикрга эга бўлиш бугунги куннинг долзарб вазифаларидандир.

Глобаллашувнинг салбий жиҳатлари асосида миллий маданиятлар ва қадриятларнинг емирилиши, инсонларнинг миллий идеалларини ўзгариши, ёшлар тарбияси билан боғлиқ салбий ҳолатлар, анъанавий жамиятларда яшаётган аҳоли ўртасида, хусусан кўп миллатли таркибга эга аҳоли ўртасида миллий, диний, ғоявий негизда қарама-қаршиликларни юзага келмоқда. Зеро, «...ҳозирги вақтда дунёнинг турли минтақаларида маданиятлараро ва динлараро кескинлик кучайиб бормоқда, миллатчилик, диний муросасизлик бош кўтармоқда. Бу иллатлар давлатни емириб, жамиятни парчалаб, радикал гуруҳ ва оқимлар учун мафкура базасига айланмоқда,-деб таъкидлайди Ш.Мирзиёев, -ана шундай мураккаб вазиятда мамлакатимизда турли миллат ва динга мансуб инсонлар ўртасида дўстлик ва ҳамжиҳатликни янада мустаҳкамлаш биз учун борган сари муҳим аҳамият касб этмоқда[2]». Шу боис, ҳар бир мамлакат ўзининг ички сиёсатида жамият аъзоларида маданиятлараро мулоқот кўникмаларини шакллантириш борасидаги тарғибот ишларини кенгайтиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда

Глобаллашувнинг натижалари (ижобий жиҳатлари) ва оқибатлари (салбий жиҳатлари) миллий маданият ва маънавият, миллий қадриятлар тизимига

таъсир этиши табиий. Ҳозирда глобаллашув шароитида юзага келаётган универсаллашув, бир томондан, барча миллатлар учун тараққиётнинг бир хил қолипларини тақозо этса, иккинчи томондан, ана шу жараёнлар таъсирида миллий ўзликни англаш, анъанавийлик ва миллий ўзакларга қайтишга интилишни кучайтирмоқда. Миллий ўзликни англаш масаласи миллат билан боғлиқ муаммоларнинг негизи ҳисобланади.

МУҲОКАМА ВА НАТИЖАЛАР

Миллий ўзликни англаш миллат шаклланишининг асосий шартларидан бири бўлиб, у ўзга миллатлар ва уларнинг маданиятини инкор этиш ҳисобига эмас, аксинча, уларга ҳурмат билан қараш, ўзини бошқа миллатлар маданияти ва маънавиятига таққослаш, уларнинг илғор томонларидан ўрнак олиш ва уларни ўзлаштириш орқали ўзига хослиги ва менталитетини сақлаб қолиш демакдир. “Бинобарин, биз давлатимиз келажагини ўз қобиғимизга ўралиб қолган ҳолда эмас, балки умумбашарий ва демократик қадриятларни чуқур ўзлаштирган ҳолда тасаввур этамиз. Биз истиқболимизни тараққий топган мамлакатлар тажрибасидан фойдаланиб, давлат ва жамият бошқарувини эркинлаштириш, инсон ҳуқуқ ва эркинликларини, фикрлар ранг-баранглигини ўз ҳаётимизга янада кенгроқ жорий қилишда кўрамиз. Биз бутун маърифатли дунё, халқаро ҳамжамят билан тинч-тотув, эркин ва фаровон ҳаёт кечириш, ўзаро манфаатли ҳамкорлик қилиш тарафдоримиз” [3.114].

Миллий ўзликни англаш масаласининг марказида миллий маданият муаммоси туради. Миллат ва миллий маданият идентификацияси маданиятлараро мулоқотсиз ва диалогсиз амалга ошмайди. Маданиятлараро диалог давомида миллий маданият ўзини англайди, унда ўзини бошқа маданиятлар билан солиштириш, баҳолаш ва қайта баҳолаш имкони туғилади.

Бундай диалог маҳаллий маданиятга ўзининг консерватив ва айрим догматик томонларини тушуниб етиш, улардан воз кеча олиш ва ўзига нисбатан танқидий ёндашишга ёрдам беради. Ҳар қандай маданият бундай сифатда яшай олиши ва тараққий эта олиши учун у бир вақтнинг ўзида турли маданиятлар чегарасида мавжуд бўлиши, улар билан диалогга кириши, улар қўйган долзарб саволларга жавоб бера олиши ва улар орқали ўзини намоён эта олиши зарур [4.286].

Аксинча, бошқа маданиятларнинг таъсиридан ўзини ҳимоя қилиш мақсадида атрофига тўсиқ қўйиб, “беркиниб олишга” ҳаракат қилмоқчи бўлган миллат ва маданият замонавий интеграция, модернизация жараёнларидан, замон талабларидан, демак, тараққиётдан орқада қолади. Жамиятда амалга

ошиб бораётган модернизация ва алоқадорликни инкор этувчи маданият фақат анъанавий моҳиятга эга бўлиб, бундай жамиятнинг ривожланиш потенциали пасайиб, фундаментализм томон боради. “Ҳар қандай анъана ёки мафкурада толерантликка ва диалогга қобилятини йўқотиш, монологлашиб ва агрессивлашиб бориш, ўзини ягона ҳақиқий таълимот деб ҳисоблаб (англаб ва уни эълон қилиб), фундаментализм шаклига ўтиш имкониятлари мавжуд” [5.24-25].

Бу нуқтаи назардан бошқа маданиятлар таъсирида ўзгара олмайдиган ўз қобиғига ўралиб қолган маданият ҳам ривожланмайди. У узоқ вақт давомида ихоталанган ҳолда яшаса, бошқа маданият таъсирида ривожлана олиш қобилятини ҳам йўқотиб боради. Бундай шароитга тушиб қолган маҳаллий миллий маданият замонавийликдан, илғор маданият ва технологиядан, глобаллашувнинг миллат равноқига ижобий таъсир кўрсатиши мумкин бўлган прогрессив таъсирларидан ажралиб қолиши мумкин. Чунки миллий маданиятнинг бойиши ва ранг-баранглиги унинг янги элементларни қабул қила олиш потенциали ҳисобига таъминланади. Маълумки, ҳар қандай ранг-баранглик ва турли-туманликнинг моҳияти бирхилликнинг моҳиятидан кўра бойроқ.

Ўзбекистон мустақилликка эришиб, жаҳон ҳамжамиятида ўз ўрнига, нуфузига эга бўлиб бораётган бугунги кунда, глобаллашув жараёни таъсиридан четда туриши мумкин эмас. Мамлакатимиз тинчлигига раҳна солаётган маданиятга доир муаммолардан бири эса “оммавий маданият” таҳдидидир.

Америкалик файласуф ва ёзувчи Дуайт Макдональд ўзининг “Оммавий маданият назарияси” мақоласида бу ҳақда шундай ёзади: “...Оммавий коммуникация тизими орқали оммавий маданият жамият аъзоларининг мутлақ кўпчилигига амал қилади, инсон дунёсининг барча кўринишларида: маълум турмуш тарзи ва кийим услубидан тортиб, турнинг маълум чекловларигача; мафкуравий тамойилларга риоя қилишдан яқинлар ўртасидаги махсус муносабатларгача ўз қоидаларини ўрнатади. Оммавий маданият инқилобий хусусият ва динамикликка эга бўлиб, синфлар, анъаналар ва дидлар ўртасида ҳар қандай тўсиқларни бузади; у барча маданиятлараро хусусиятларни эритиб юборади, ўз йўлидаги ҳамма нарсани аралаштириб юборади. Шу билан бирга, барча қадриятларни йўқ қилиши ҳам мавжуд. Маданиятда гомогенизатсия (С.И.-маданий бир хиллик, қўшилиб кетиш) ва ундан кейинги маданий “колонизатсия” шундай содир бўлади[6, 3-4].

Хўш бундан кўзланган мақсад нима?

Фикрсизлик оқибатида тобе бўлиш-куч билан бўйсундирилгандан кўра минг чандон фожиали. Тарих кўп бор гувоҳ бўлган: қурол-аслаҳа воситасида бўйсундирилган халқлар кўп йиллар, ҳатто асрлар ўтсада, барибир озодликка эришишган. Чунки қурол-аслаҳа миллий тафаккурини, қалбини забт эта олмаган одамлар онгида озодликка эришишдек улуг орзу яшайверган! Аммо халқнинг онги маҳв этилса-чи? Бундай халқ миллий озодлик ҳақида ўйлашга қодир бўлмаслиги, бунга қурби етмаслиги кундай равшан. Миллат учун, халқ учун бундан оғирроқ фожа борми? Миллий озодликни унутиш миллатнинг изсиз йўқолиши эмасми?

«Оммавий маданият» жамиятнинг маънавий, ахлоқий кадриятларини, бир сўз билан айтганда миллий маиший ҳаётни зимдан таъқиб қилиб боради. Ҳатто миллий, диний тарбиядан, урф-одатлардан бегоналашиш, уларни менсимасликка даъват қилиш ҳоллари ҳам кузатилаётгани ташвишланарли, албатта.

Мафкуравий иммунитет шахс томонидан ватан, миллат учун кўнгилли, ғоявий асосланиб амалга ошириладиган кундалик ишларидан номаён бўлади. Бу фаоллик миллий бирлик, маънавий юксалишга ҳалақит бераётган, сифатлар ёт қарашлар, миллий хавфсизлигимизга, ички ва ташқи таҳдидларга очик ва мардона қарши туришни ҳам ўз ичига олади. Бошқача қилиб айтганда, - элим, юртим деб яшашнинг ҳар бир кишида, жамоада, жамиятда номаён бўлишини англатади. Бу эса миллий ғояни амалий кучга айлантириш ва бузғунчи мафкуравий таъсирларидан аҳолини, ёшларимизни ҳимоя қилишнинг шартларидан биридир.

Ёшларимиз ёт мафкуралар тарғиботининг “меҳрибонлиги”, “ҳолислиги” ва “бетарафлиги”, “ёқимлилиги”, “дўстоналиги”нинг ортида нима ётганини доимо билишлари лозим. Яъни уларнинг заминида Ўзбекистоннинг ривожланиб кетишига қараб мунтазам тактикасини ўзгартириб турувчи жонсарақ ақидапарастлик тарғиботи натижаси ва амалиёти ётганини, уларнинг анъанавий фундаменталистик назарияси ва ғояларни замонавий усулларда “жонлантираётганлигини” тушуниш зарур.

Шу билан бирга, айрим ёшлар ҳар хил ёт ғояларни ҳолис ахборот манбаи сифатида қабул қилаётганликларини ҳам таъкидлаш керак. Уларга, умуман ёшларимизга, номаълум, ёт мафкураларни кўр - кўрона қабул қилиш зарарли эканини тушунтириш тарбиявий ва тарғибот ишларимизни доимий марказида бўлиши лозим.

Ўзбекистонда амалга оширилаётган туб ўзгаришларнинг тақдири, сўзсиз, ҳар бир фуқаро, аниқроғи, инсонинг фаоллигига боғлиқдир. Бу эса

ислохатларнинг моҳиятини халққа тушунтиришни талаб қилади. Шунинг учун ривожланган мамлакатларда мафкуранинг тарғиботи “Хукумат сиёсатининг ташвиқоти” кўринишида амалга оширилади.

ХУЛОСА

Хулоса қилиб айтганда, маданиятнинг оммавийлашуви ва “оммавий маданият” тушунчалари бир хил маънони бермайди. Биринчиси, маданиятлар алмашинуви, миллий маданиятларнинг ривожланиши ва унинг элементларини оммавийлашувини билдирса, иккинчиси, ғоявий таъсир воситаси, миллий маданиятнинг кушандаси сифатида хизмат қилади. «Оммавий маданият» таҳдиди, бугунги замон воқеликка очик кўз билан, реал ва хушёр қарашни, жаҳонда ва ён-атрофимизда мавжуд бўлган, тобора кучайиб бораётган маънавий таҳдид ва хатарларни тўғри баҳолаб, улардан тегишли хулоса ва сабоқлар чиқариб яшашни талаб этади. Шу боис юртдошларимиз, айниқса, ёш авлод онгида мураккаб ва таҳликали ҳаёт ҳақида, унинг шафқатсиз ўйинлари тўғрисида бирёқлама ва сохта тасаввур бўлмаслиги лозим. Унутмаслигимиз керакки, огохлик ва хушёрлик, мафкуравий етуклик ва маънавиятлилик давримизнинг талабидир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Саидов У. “Оломон адабиёти”, “Тафаккур” журнали, 2008, №2, 5-бет.
2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Республика байналмилал маданият маркази ташкил этилганининг 25 йиллигига бағишланган учрашувдаги нутқи. 24.01.2017. Интернет манба: <http://www.president.uz2>.
3. Каримов И.А. Юксак маънавият - енгилмас куч.- Т.: Маънавият, 2008
4. Библер О. От наукоучения к логике культуры: два философских введения в двадцать первый век.- М.: Политиздат, 1991.
5. Рац М. Диалог в современном мире. // Вопросы философии.- 2004.- № 10. 47 .
6. Dwight MacDonald “A Theory of Mass Culture”, in Diogenes, No. 3, Summer 1953, pp. 3-4.
6. Бьюкенен П. Ғарбнинг ҳалокати. “Жаҳон адабиёти” журнали, 2007, 1-сон.
7. S. Ibragimov. The concept of “Mass culture” and its threat to youth education. Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences 3(11), November, 2023, pp. 102-107.
8. Ибрагимов С.Э. Ёшлар тарбиясида “Оммавий маданият” таҳдиди. “Sohibqiron yulduzi” журнали 2022 йил № 1, б-140.

9. Ибрагимов С.Э. Глобаллашув жараёнида “Оммавий маданият”нинг ёшлар тарбиясига таҳдиди. *Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*. No. 11, 2022, 397-402.
10. Пўлатова, Д. А. (2024). ГЛОБАЛ ТАҲДИДЛАРНИ БАРТАРАФ ЭТИШДА ИСЛОМ ФАЛСАФАСИ АХЛОҚИЙ ҚАДРИЯТЛАРИНИНГ ЎРНИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 4(1), 457-466.
11. Akmalovna, P. D. (2024). FEATURES OF THE CONCEPT OF MORAL IMPROVEMENT OF PERSONALITY OF CENTRAL ASIA THINKERS. *INTERNATIONAL JOURNAL OF EUROPEAN RESEARCH OUTPUT*, 3(2), 244-251
12. Po‘Latova, D. A. (2025). ISLOM FALSAFASI AXLOQIY QADRIYATLARI TIZIMIDA ADOLAT TUSHUNCHASIGA ANALITIK YONDOSHUVLAR. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 5(1), 354-360.
13. Pulatova, D. A. (2025). ISLOM FALSAFIY AN’ANALARIDAGI AXLOQIY QADRIYATLARINING TARIXIY TAHLILI. *International scientific journal of Biruni*, 4(1), 72-79.